

Анатолій Аргиропуло — дослідник гризунів, один із перших академічних териологів України

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Anatoliy Argyropulo, a researcher of rodents and one of the first academic mammalogists in Ukraine. — Anatoliy Argyropulo (1908–1942) was one of the most productive rodentologists, the author of a number of fundamental guidelines for the study of rodents in Ukraine, the Caucasus, Central Asia, and the former Soviet Union. The researcher had his scientific beginnings in Kyiv, at the Zoological Museum of the All-Ukrainian Academy of Sciences, from which he later moved to the central Zoological Institute of the USSR (ZIN). He authored a series of important keys to rodents and their ectoparasites, as well as one of the central issues of the ‘Fauna of the USSR’ series dedicated to the family Muridae (1940), which is one of the most difficult to analyse due to the high taxonomic diversity and a number of close species.

Біографічні деталі

Анатолій Іванович Аргиропуло народився 26 лютого (с.с. 10.03) 1908 р., місце народження й навчання невідоме. У 1918–1926 рр. мешкав у Києві, був активним учасником зоологічного гуртка при Зоомузеї Київського університету. Ймовірно, вищої освіти не мав, а 1926 р. закінчив у Києві трудову школу (Тихонова 2013). Протягом 1925–1932 рр. змінив кілька місць роботи, зокрема був колектором і зоологом Станції захисту рослин на Уралі, інструктором з винищення ховрахів на Нижній Волзі, лаборантом та асистентом у Всесоюзному інституті захисту рослин (передмістя С.-Петербургу).

1928 р. брав участь у Монгольській експедиції АН у групі А. Тугаринова. З 1932 р. працював на Закавказзі: у Тифлісі, потім у Баку. У 1936 р. за сукупністю праць отримав ступінь кандидата біологічних наук; у 1941 р. — звання старшого наукового співробітника. У червні 1941 р. був науковим співробітником Інституту зоології АН УРСР (Історія НАНУ 1938–1941: 205). 1941–1942 р. працював у ЗІН, де загинув на поч. 1942 р. Дата, причина смерті, поховання невідомі.

Рис. 1. Анатолій Аргиропуло. Реконструкція за старим фото близько 1940 рр. (з архіву ЗІН за сприяння С. Тихонової).

Ключові доробки в галузі теріології

Перша наукова публікація вийшла 1925 р. (про гніздування чекана)¹, тоді ж активно колектував ссавців, судячи з екземплярів, що збереглися в колекції відділу зоології ННПМ (Загороднюк 2013).

Його вмінням були унікальне бачення таксонів, як «дрібних» (підвиди), так і великих (родини). Врешті, це і стало базою для підготовки низки визначників з описами наявного різноманіття. Упродовж своїх нетривалих досліджень Анатолій Іванович описав приблизно 30–40 таксонів, у т. ч. 1 родину, 5 родів, 12 видів, близько 20 підвидів. Серед описаних ним родів — *Allocricetulus* Argyropulo, 1932; *Blanfordimys* Argyropulo, 1933; *Sumeriomys* Argyropulo, 1933; *Agispelagus* (†) Argyropulo 1939; *Tibetholagus* Argyropulo et Pidoplichko, 1939; *Eolagurus* Argyropulo, 1946.

Автор приблизно 50 публікацій, зокрема 5 монографій, в їх числі: «Визначник гризунів Уральської області та сусідніх районів» (рос.) (Аргиропуло 1931); «Гризуні Середньої Азії» (рос.) (Виноградов *et al.* 1936); «Родина Muridae — миші» (Аргиропуло 1940); «Визначник гризунів» (рос.) (Виноградов & Аргиропуло 1941). Важливими були й немонографічні праці, серед них, як приклад, — «Замітки з систематики хатньої миші» (Аргиропуло 1933), «Каталог гризунів Кавказу» (Аргиропуло 1937).

Окрім сучасних форм, Анатолій Іванович значну увагу приділяв і вивченню викопних гризунів, чому присвячено понад 10 його публікацій.

У колекції відділу зоології ННПМ є 25 зразків ссавців, зібраних А. Аргиропулом у 1925–1935 рр. в Україні (Київ та околиці), Росії (Урал, Тува, Челябінська та Омська обл., Єкатеринбург тощо), Монголії, Вірменії, Азербайджані. Київські зразки зібрані в період 01.1925–02.1926 (це майже виключно Muridae: *Apodemus*, *Mus*, *Rattus*). У відділі палеонтології ННПМ є ще 4 зразки (*Ochotona*, *Spermophilus*, *Microtus*) 1926 р. з Челябінської обл.

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Своє життя Анатолій Іванович цілком присвятив науковим дослідженням, тому нам нічого не відомо про його «позанаукові» захоплення.

Анатолій Іванович активно публікувався з різними науковцями, що в довоєнні часи було нечастою практикою: мав спільні праці з Б. Виноградовим (1931, 1936, 1938, 1939, 1941), В. Гептнером (1936), В. Яврумовим (1937), А. Афанасьєвим (1939), А. Бочачевим (1939), І. Підоплічком (1939).

Поважні колеги (В. Гептнер, Б. Виноградов, М. Воронов та ін.), визнаючи неоціненність доробків А. Аргиропула, публікували його праці, що збереглися у формі рукописів (публікації 1946, 1948, 1952, 1972 років).

¹ Вже з цієї першої публікації видно, що науковець від початку ретельно вів польові щоденники, а матеріали передавав до Зоологічного музею ВУАН.

Рис. 2. Селевінія азійська (*Selevinia betpakdalaensis*) — унікальний пустельний гризун з родини вовчкових (Gliridae), описаний вперше А. Аргиропулом спільно з Б. Виноградовим. Копія поштової марки з Вікімедія (з www.kazpost.kz).

Про Анатолія Аргиропула тепло згадують у своїх працях Б. Виноградов (повоєнні видання визначників гризунів), С. Огньов («Нариси екології тварин», 1951), М. Калабухов («Життя зоолога»). Стилий нарис про життя й творчість А. Аргиропула наводить М. Воронцов в передмові до опублікованих ним рукописів Анатолія Івановича (видання «Теріологія», том 1: **Воронцов 1972**). Доповіді про доробки Аргиропула звучала на конференції «Міллеровські читання 2013» (**Тихонова 2013**), на ХХ Теріологічній школі 2013 р. та ІІІ конференції з природничої музеології (**Загороднюк 2013**).

Література

- Аргиропуло, А. И. 1931. *Определитель грызунов Уральской области и соседних районов*. Сельхозгиз, Москва, Ленинград, 1–88.
- Аргиропуло, А. И. 1933 (1932). Заметки по систематике домашней мыши (*Mus musculus* L.) (Mammalia). *Труды Зоологического института АН СССР*, 1 (2): 223–228.
- Аргиропуло, А. И. 1937. Каталог грызунов Кавказа (O. Glires, Mammalia). *Труды Азербайджанского филиала АН СССР*, 20: 45–70.
- Аргиропуло, А. И. 1940. *Сем[ейство] Muridae — мыши*. Изд-во АН СССР, Москва, Ленинград, 1–170. (Серия: Фауна СССР. Млекопитающие; Том 3; Вып. 5; Нов. сер., № 21).
- Виноградов Б. С., А. И. Аргиропуло, В. Г. Гептнер. 1936. *Грызуны Средней Азии*. АН СССР. Зоологический институт. Изд-во Акад. наук СССР, Москва, Ленинград, 1–228.
- Виноградов, Б. С., А. И. Аргиропуло. 1941. *Определитель грызунов*. АН СССР. Зоологический институт. Изд-во АН СССР, Москва, Ленинград, 1–243. (Серия: Фауна СССР. Млекопитающие. Новая серия; № 29). <http://nauka1941-1945.ru/page/954/id/1500/>
- Воронцов, Н. Н. 1972. Памяти А. И. Аргиропуло. *В кн.: Теріологія. Том 1*. Под ред. Н. Н. Воронцова. СО Наука, Новосибирск, 87–88.
- Загороднюк, І. В. 2013. Зоологічні колекції як джерело біографічної інформації: до історії досліджень Анатолія Аргиропула та Бориса Попова. *Практичні питання природничої музеології: Матеріали ІІІ конф.* ННПМ НАН України, Київ, 15–16. <https://bit.ly/3sZCRkT>
- Тихонова, Е. П. 2013. Предварительное описание личных фондов А. И. Аргиропуло и Б. С. Виноградова, хранящихся в Научном Архиве Зоологического института РАН. *В кн.: Миллеровские чтения: к 285-летию Архива РАН*. Санкт-Петербург, 397–402. <https://bit.ly/3p7QtJB>

ЗАГОРДНЮК, І. Анатолій Аргиропуло — дослідник гризунів, один із перших академічних теріологів України. — Анатолій Іванович Аргиропуло (1908–1942) є одним з найпродуктивніших родентологів, автором низки основоположних керівництв із вивчення гризунів України, Закавказзя, Центральної Азії та в цілому колишнього СРСР. Дослідник мав свої наукові старту в Києві, в Зоологічному музеї ВУАН, з якого надалі перебрався в центральний Зоологічний інститут СРСР (ЗІН). Є автором серії важливих визначників гризунів та їхніх ектопаразитів, а також одного з центральних випусків «Фауни СРСР», присвяченого родині Muridae (1940), одній з найскладніших для аналізу через велике таксономічне різноманіття та наявність низки близьких видів.